

Հայկանուշ Չոբանյան (ՀՀ), ՀՀ միգրացիոն պետական
ծառայության արտաքին կապերի բաժնի պետ, ԵՊՀ հայցորդ

ՀՀ-ՌԴ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԻԳՐԱՑԻՈՆ ՏԵՂԱՇԱՐԺԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ

Հոդվածում ներկայացվում է 2012 թ.-ից հետո ՌԴ-ում միգրացիոն քաղաքականության փոփոխությունների և 2014 թ.-ին ԵԱՏՄ-ին Հայաստանի անդամակցության ազդեցությունը Հայաստանի և Ռուսաստանի միջև միգրացիոն տեղաշարժերի վրա:

Քանակական և որակական վերլուծության համար հիմնական աղբյուր են 2013 թ.⁵⁶⁹ և 2015 թ.⁵⁷⁰ իրականացված ընտրանքային հետազոտությունների արդյունքները, ինչը հնարավորություն է տալիս նաև գնահատել միգրացիոն բնութագրիչների դինամիկ փոփոխությունները:

ՌԴ-ն՝ որպես հայ միգրատներին ընդունող հիմնական երկիր

Հայաստանից էմիգրացիոն հոսքերը հիմնականում աշխատանքային նպատակով են: Եթե 2007-2012 թթ. աշխատանքի նպատակով կատարված մեկնումները կազմել են Հայաստանի ընդհանուր արտահոսքի 80% (434.8 հազար մեկնումից 348.4 հազարը), ապա 2013-2015 թթ. աշխատելու նպատակով հայերի 84,7%-ն է մեկնել (598.2 հազար մեկնումից 506.6 հազարը):

Արտերկրում գտնվող հայաստանցի միգրանտների թվում աշխատանքային տարիքի անձանց մասնաբաժինը կազմում է 91%, իսկ միգրանտների թվում տղամարդկանց մասնաբաժինը՝ 83%: Հայաստանցի միգրանտների 52,2%-ը գտնվում է առավել ակտիվ աշխատանքային տարիքում (այսինքն՝ 25-44 տարեկան են): Այս տվյալները ևս փաստում են, որ Հայաստանից էմիգրացիոն հոսքերը հիմնականում ունեն աշխատանքային բնույթ:

⁵⁶⁹ «ՀՀ միգրացիոն իրավիճակի գնահատում՝ ընտրանքային հետազոտության միջոցով» // Հայ-ռուսական (սլավոնական) համալսարան, Սոցիալ-ժողովրդագրական հետազոտությունների կենտրոն, Պետպատվերով գիտահետազոտական թեմայի գիտական հաշվետվություն, Ե., 2013 թ., հասանելի է <http://science.rau.am/rus/7/3592>

⁵⁷⁰ «ՀՀ միգրացիոն իրավիճակի գնահատում՝ ընտրանքային հետազոտության միջոցով» // Հայ-ռուսական (սլավոնական) համալսարան, Սոցիալ-ժողովրդագրական հետազոտությունների կենտրոն, Պետպատվերով գիտահետազոտական թեմայի գիտական հաշվետվություն, Ե., 2016 թ., հասանելի է <http://science.rau.am/rus/7/3557>

Հաջորդ հանգամանքը, որ անհրաժեշտ է արձանագրել, այն է, որ Հայաստանից աշխատանքային միգրացիոն հոսքերի հիմնական նպատակակետ երկիրը Ռուսաստանն է: 2013-2015 թթ. թե՛ մեկնումների և թե՛ ժամանումների առումով ընդգծվել է ՌԴ-ի Հայաստանի հիմնական ընդունող երկիր լինելու հանգամանքը: Այսպես՝ ՌԴ - ձրացել է մինչև 94,6%:

Դեպի ՌԴ աշխատանքային միգրացիան ունի սեզոնային բնույթ, և սեզոնային միգրանտները Ռուսաստանում միջինում անցկացնում են մոտ 8-9 ամիս: Ռուսաստանում են բնակվում ՀՀ երկարաժամկետ միգրանտների մոտ 70-75%, իսկ կարճաժամկետ, սեզոնային աշխատանքային միգրանտների՝ 96%-ը:

Էմիգրացիայի մեծ ծավալների արդյունքում դեպի Հայաստան դրամական փոխանցումները, ըստ Համաշխարհային բանկի տվյալների (2013), կազմում են Հայաստանի ՀՆԱ-ի 20%-ը⁵⁷¹: Ինչպես ցույց են տալիս ՀՀ կենտրոնական բանկի հրապարակած տվյալները, դրանց շուրջ 80%-ը Ռուսաստանից է: Վերջին 3-4 տարիներին, պայմանավորված Ռուսաստանի տնտեսական դժվարություններով, Հայաստան կատարված դրամական փոխանցումների ծավալները նվազել են, և 2015 թ. այն կազմել է ՀՆԱ-ի 14,1% (2015, Համաշխարհային բանկ):

ՌԴ-ի միգրացիոն քաղաքականության փոփոխությունները

2012 թ.-ից Ռուսաստանը մի շարք փոփոխություններ նախաձեռնեց իր միգրացիոն քաղաքականության մեջ: 2014 թ. հունվարից ուժի մեջ մտան «ՌԴ մուտքի և ելքի մասին» և «ՌԴ-ում օտարերկրացիների կարգավիճակի մասին» օրենքներում կատարված փոփոխությունները⁵⁷², որոնք անակնկալի բերեցին ԱՊՀ տարածքից Ռուսաստան մեկնող միգրանտների ստվար բազմությանը: Դեռևս 2013 թ. հուլիսից Ռուսաստանի միգրացիոն օրենսդրության և կիրառվող պրակտիկայում տեղի ունեցած խստացումների հետևանքով բազմաթիվ օտարերկրյա քաղաքացիների նկատմամբ սկսեց կիրառվել ՌԴ մուտքի արգելք մինչև 10 տարի ժամկետով: ՌԴ միգրացիոն օրենսդրության խստացումներով պայմանավորված՝ բազ-

⁵⁷¹ WB, 2015, Personal remittances, received (% of GDP)
http://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS?end=2015&locations=AM&start=1995&year_high_desc=false

⁵⁷² Օրենքներով սահմանված ամենաազդեցիկ փոփոխությունն այն է, որ այսուհետ ՌԴ մուտք գործող միգրանտներն իրավունք ունեն ՌԴ-ում գտնվել ոչ ավել քան 90 օր 180 օրերի ընթացքում:

մաթիվ ՀՀ քաղաքացիների նկատմամբ նույնպես սահմանվեց ՌԴ մուտքի արգելք, իսկ նրանք, ովքեր դուրս են եկել ՌԴ տարածքից (հիմնականում գտնվում են ՀՀ-ում), չեն կարողանում հետ վերադառնալ Ռուսաստան:

Արգելքի պատճառ են ոչ միայն ՌԴ միգրացիոն կարգի խախտումները, այլ նաև վարչական իրավախախտումները: ՌԴ մուտքի արգելքը կարող է լինել ինչպես ՌԴ Միգրացիոն դաշնային ծառայության կողմից, այնպես էլ այլ գերատեսչությունների կողմից:

ՌԴ և ՀՀ միգրացիոն ծառայությունների միջև ձեռքբերված պայմանավորվածության արդյունքում կրճատվել է ՌԴ մուտքի արգելք ունեցող ՀՀ քաղաքացիների թիվը: Այսպես՝ 2014 թ.-ի հունիս ամսից անցած երկու տարիների ընթացքում Ռուսաստանի ներքին գործերի նախարարություն է ուղարկվել 12 հազարից ավելի դիմում, որոնցից ավելի քան 5 հազար դիմումատուի ՌԴ մուտքի արգելքը վերացվել է: Ռուսական կողմի տվյալներով, եթե 2014 թ. ՌԴ մուտքի արգելք ունեցող օտարերկրյա քաղաքացիների ցուցակներում հայտնվել էին 22.000 ՀՀ քաղաքացիներ, ապա 2015 թ.-ի տասը ամիսների տվյալներով այդ թիվը նվազել է գրեթե տասն անգամ հասնելով 2.500-ի:

Այնուամենայնիվ, իրականացված հետազոտությունները՝ ՀՀ-ից մեկնումների և ժամանումների տարբերության և դրամական փոխանցումների ծավալների փոփոխության վերաբերյալ, ցույց են տալիս, որ ՌԴ միգրացիոն քաղաքականության փոփոխությունները և մասնավորապես ՌԴ մուտքի արգելքը էական ազդեցություն չեն ունեցել ՀՀ-ից միգրացիոն հոսքերի վրա⁵⁷³:

Եվրասիական տնտեսական միությանը անդամակցության ազդեցությունը միգրացիոն հոսքերի վրա

Եվրասիական տնտեսական միության (այսուհետ՝ ԵՏՄ) ստեղծման պայմանագրին (2014 թ. մայիսի 29) Հայաստանի Հանրապետությունը միացել է 2014 թ. հոկտեմբերի 9-ին, որն իրավական ուժ է ստացել 2015 թ. հունվարի 2-ից: Եվրասիական տնտեսական միությանը անդամակցելը միգրացիոն ոլորտում համագործակցության խորացման նոր հնարավորություններ ստեղծեց Հայաստանի համար: ԵԱՏՄ համաձայնագիրն ուղղված է անդամ պետությունների տարածքում ապրանքների, ծառայությունների, կապիտալի, ինչպես նաև աշխատուժի միասնական շուկայի ձևավորմանը: Այսօր արդեն ՀՀ քաղաքացի աշխատանքային միգրանտները իրավունք են ստացել աշխատել և գտնվել անդամ պետություններում՝ առանց նրանց կող-

⁵⁷³ Ա. Պողոսյան, ՌԴ միգրացիոն քաղաքականության փոփոխությունների ազդեցությունը և ՀՀ միգրացիոն քաղաքականության արձագանքը, Ե., 2015:

մից աշխատանքի ազգային շուկայի պաշտպանության նպատակով կիրառվող պահանջների կատարման՝ միայն աշխատանքային պայմանագրի հիման վրա:

Այսինքն՝ Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետություններում (Բելոռուսի Հանրապետություն, Ղազախստանի Հանրապետություն, Ռուսաստանի Դաշնություն) աշխատելու համար ՀՀ քաղաքացիներից չի պահանջվում ունենալ թույլտվության որևէ փաստաթուղթ, բավարար է ունենալ գործատուի հետ կնքած աշխատանքային կամ քաղաքացիա-իրավական պայմանագիր:

Հարկ է նշել, որ ԵԱՏՄ-ին անդամակցելուց հետո Ռուսաստանի Դաշնության տարածքում աշխատող ՀՀ քաղաքացիների թիվն աճել է: Այսպես՝ 2014 թ.-ի 124.500-ի դիմաց 2015 թ. ՌԴ-ում աշխատող ՀՀ քաղաքացիների թիվը կազմել է 286.700, այսինքն՝ գրեթե կրկնակի⁵⁷⁴:

Պետք է նկատի ունենալ սակայն, որ նման աճի պատճառը ոչ միայն ՀՀ քաղաքացի միգրանտների թվի ավելացումն է, այլև նրանց դուրս գալը ստվերից և օրինական դաշտում աշխատելը:

Դա են փաստում նաև հետազոտական տվյալները, որ Հայաստան վերադարձող միգրանտների թվում 2013 թ. համեմատ 2015 թ.-ին ավելի քան կրկնակի մեծացել է ՌԴ-ում «աշխատանքի իրավունք» իրավական կարգավիճակով բնակվածների բաժինը (17%-ից մինչև 35,8%-ի)՝ պայմանավորված ՌԴ միգրացիոն օրենսդրությունում կատարված փոփոխություններով:

Թերևս դեռ վաղ է ՀՀ միգրացիոն հոսքերի վրա ԵԱՏՄ-ի ազդեցության մասին միանշանակ գնահատականներ տալը, քանի որ պայմանագրի ուժի մեջ մտելուց հետո քիչ ժամանակ է անցել, և դեռևս չկան այդ ուղղությամբ իրականացված հետազոտություններ: Այնուամենայնիվ, կարելի է նշել, որ պայմանագիրը դեռևս լիարժեք չի գործում և անհրաժեշտ է աշխատանք տանել Միության անդամ երկրների տարածքում ՀՀ աշխատուժի ազատ տեղաշարժի կարգավորման, օրինական միգրացիայի ընդլայնման և անօրինական միգրացիայի առաջացման ռիսկերի ու սպառնալիքների կանխարգելման ուղղությամբ:

2015 թ.-ից սկսած կազմակերպված տեղեկատվական արշավները հիմնականում ուղղվել են «Եվրասիական տնտեսական մի-

⁵⁷⁴ Նվազում է արձանագրվել Բելառուսում՝ համապատասխանաբար 383 և 163, իսկ Ղազախստանում երկու տարիների առաջին կիսամյակների տվյալներով՝ 911 և 67: Հայաստանում աշխատող ԵԱՏՄ երկրների քաղաքացիների վիճակագրությունը 2015 թ. և 2016 թ. առաջին կիսամյակների տվյալներով հետևյալն է՝ Ռուսաստանի Դաշնության քաղաքացիներ՝ 120, Բելառուս՝ 13, Ղազախստան՝ 19, Ղրղզստան՝ 4:

ության» մասին աշխատանքային միգրացիայի վերաբերյալ պայմանագրի դրույթների պարզաբանմանը: ՀՀ-ում միգրացիոն իրավիճակի վերջին հետազոտության տվյալները փաստում են, որ ԵԱՏՄ երկրներ մուտք գործելու, հաշվառվելու, աշխատելու վերաբերյալ նոր կարգին ծանոթ է ՀՀ չափահաս բնակչության մոտ 30%-ը, ընդ որում տեղեկացվածության մակարդակն առավել բարձր է երևանաբնակների, և համեմատաբար ցածր՝ գյուղաբնակների շրջանում: Այդուհանդերձ, նույն հետազոտության տվյալների համաձայն պարզվում է, որ ԵԱՏՄ անդամ երկրներում գտնվելու, բնակվելու և աշխատելու կարգի դրույթների խախտումներ ունեցածների տեսակարար կշիռը կազմել է ամբողջի ընդամենը 0.1%-ը:

Այնուամենայնիվ, Ռուսաստանում օրինական աշխատանքային միգրացիայի հնարավորությունների ընդլայնման, ինչպես նաև արտագնա աշխատանքի մեկնող քաղաքացիների իրավունքների և շահերի փաստացի պաշտպանության խնդիրները շարունակում են մնալ օրակարգային:

Ամփոփելով պետք է նշել, որ ՌԴ շարունակում է մնալ հայ միգրանտների հիմնական նպատակակետ երկիրը, և ՌԴ-ում միգրացիոն քաղաքականության վերջին փոփոխությունները էական կաշկանդիչ ազդեցություն չունեցան ՀՀ-ից միգրացիոն տեղաշարժերի վրա: Այն փաստը, որ ԵԱՏՄ-ում ՀՀ քաղաքացի աշխատանքային միգրանտները իրավունք են ստացել աշխատել և գտնվել անդամ պետություններում միայն աշխատանքային պայմանագրի հիման վրա, մի կողմից նրանց հնարավորություն է տալիս օրինական դաշտում աշխատել, իսկ մյուս կողմից էլ արտագնա աշխատանքի մեկնող քաղաքացիների իրավունքների և շահերի պաշտպանությունը մնում է կարևորագույն հիմնախնդիր:

Айкануш Чобанян (РА), *Отношения между РА и РФ в контексте миграции.* В статье представлено влияние на миграцию между Арменией и Россией изменений миграционной политике в России после 2012 года, и вступления Армении в Евразийский экономический союз (ЕАЭС) в 2014 году.

Следует отметить, что Россия остается основной страной назначения для трудовых мигрантов из Армении. Данные обследования относительно сальдо прибытий в Армению и выбытий из Армении, а также изменений объемов денежных переводов показывают, что изменения в российской миграционной политике и, в частности, запрет на въезд в РФ не оказали существенного влияния на миграционные потоки из Армении.

Со 2-го января 2015 года трудовые мигранты граждане Армении получили право на трудовую деятельность и пребывание на

территории государств-членов ЕАЭС без выполнения требований, применяемых для защиты национального рынка труда, а только на основании трудового договора. Следует отметить, что после присоединения Армении к Евразийскому экономическому союзу, число граждан Армении, работающих на территории Российской Федерации увеличилось, однако причиной роста явилось не только увеличение числа мигрантов-граждан РА, но и их выход из тени и работа в правовом поле.

Пока еще прошло мало времени с момента вступления в силу Договора, и не проведены исследования в этом направлении, чтобы оценить влияние Евразийского экономического союза на миграционные потоки Армении. Тем не менее, отмечается, что соглашение до сих пор не действует в полном объеме, и необходимо вести работы в странах Союза по регулированию свободного передвижения рабочей силы, расширению легальной и предотвращению незаконной миграции. Тот факт, что в Евразийском экономическом союзе трудовые мигранты граждане РА получили право на пребывание и работу на территории государств-членов Союза только на основании трудового договора, с одной стороны, позволяет им работать в правовом поле, с другой стороны, остается одним из самых важных вопросов защита прав и интересов трудящихся-мигрантов.

Haykanush Chobanyan (RA), *RA-RF relations in the migration context.* The paper presents impact on migration between Armenia and Russia after the changes of Russian migration policy since 2012, and Armenia's accession to the Eurasian Economic Union (EAEU) in 2014.

Russia remains the main country of destination for labour migrants from Armenia. Survey data on the net migration of arrivals in Armenia and departures from Armenia, as well as changes of remittances' volume show that recent changes in the Russian migration policy and, in particular, the ban on entry into the Russian Federation had not have a significant impact on migration flows from Armenia.

Since January 2015, Armenian migrant workers (holder of Armenian citizenship) were granted the right to work and stay in the territory of the EAEU without the requirements applicable for the protection of the national labor market, but only on the basis of an employment contract.

It should be noted that after the accession of Armenia to the Eurasian Economic Union, the number of Armenian citizens working in the Russian Federation has increased, but the reason for the growth

has not only been a raise in the number of Armenian migrants but also their way out of the shadows and work in the legal field.

So far, little time has passed since the entry into force of the EAEU treaty, and relevant researches assessing the impact of the Eurasian Economic Union on migration flows in Armenia have not been carried out yet. However, it should be noted that the treaty is still not fully operational, and it is necessary to conduct the work in the countries of the Union to regulate free movement of labor, expand legal migration and—prevent illegal migration. The fact that the Armenian migrant workers have the right to stay and work in territory of Member States of the Eurasian Economic Union only on the basis of an employment contract, on the one hand, allows them to work in the legal field, on the other hand, it remains one of the most important issues of protection of rights and interests of migrant workers.